

Els sepulcres prehistòrics de Mas d'en Llort I i II (Rojals/Montblanc, Conca de Barberà)

Josep Maria Vergès ¹⁻²
Marta Fontanals ²⁻¹
Javier Iglesias ³
Patricia Martín ⁴

(1) Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES). Zona Educativa 4, Campus Sescelades URV, Edifici W3. 43007 Tarragona.

(2) Àrea de Prehistòria. Universitat Rovira i Virgili (URV). Avinguda Catalunya 35. 43002 Tarragona.

(3) Instituto de Estudios Biofuncionales. Universidad Complutense de Madrid. Paseo Juan XXIII 1. 28040 Madrid.

(4) Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques (SERP). Universitat de Barcelona. Montalegre 6. 08001 Barcelona.

Resum

Les dades obtingudes de l'estudi dels sepulcres prehistòrics de Mas d'en Llorç I i II han permès documentar l'ús sepulcral, a finals del IV mil·lenni aC i inicis del III mil·lenni aC, en el Neolític final, de petites cavitats existents entre els grans blocs despresos de les cingleres del barranc de Mas d'en Llorç.

Així mateix, alguns dels materials recuperats a Mas d'en Llorç I, assenyalen l'existència d'ocupacions mesolítiques molt properes, cronològicament parlant, a l'inici de la fase freda coneguda com a episodi 8.2 (8200 anys cal BP), la més llarga i abrupta de l'Holocè. En el context de les muntanyes de Prades, marcarien el límit temporal de la presència humana en zona de muntanya, prèvia al despoblament que generà aquest petit període glacial.

Paraules clau: muntanyes de Prades, sepulcre, Neolític final, Mesolític.

1. Antecedents

Els sepulcres de Mas d'en Llorç I i II foren descoberts durant la campanya de prospeccions del 2015 als barrancs de la vall i de Mas d'en Llorç,¹ programada en el marc del projecte de recerca quadriennal «Evolució paleoambiental i poblament prehistòric

a les conques dels rius Francolí, Gaià, Si-rana i rieres del Camp de Tarragona (2014-2017)».

L'estudi dels conjunts d'art rupestre de les muntanyes de Prades, l'evolució del poblament prehistòric en zones de muntanya i la relació entre ambdós fenòmens, són uns dels principals objectius d'aquest projecte de recerca. En aquest context, la troballa de contextos sepulcral en l'entorn immediat dels conjunts d'art rupestre del barranc de Mas d'en Llorç obria la possibilitat d'obtenir informació sobre el context d'algunes d'aquestes expressions gràfiques. Aquest fet, sumat al precari estat de conservació d'ambdós dipòsits, que els posava en perill de desaparèixer o de perdre part del seu valor informatiu a curt/mitjà termini, van motivar que se'n sol·licités la inclusió dins de l'esmentat projecte de recerca, i el corresponent permís d'excavació per al 2016.

La campanya d'excavació arqueològica del 2016² se centrà en el sepulcre de Mas d'en Llorç I, tot i que en un primer moment s'havia previst intervenir també a Mas d'en Llorç II. La durada de l'excavació a Mas d'en Llorç I, superior a l'esperat, en part a causa de la impossibilitat d'excavar alguns dies degut al mal temps, feren impossible realitzar la intervenció prevista a Mas d'en Llorç II, que es deixà per a una futura campanya.

El principal objectiu de la campanya del 2016 al sepulcre de Mas d'en Llorç I fou excavar i documentar el que quedava del dipòsit funerari, situat a l'interior de la cavitat.

1. El sepulcre de Mas d'en Llorç I fou descobert el dia 14 de desembre del 2015 per Josep Maria Vergès i Xavier Oms, mentre que el de Mas d'en Llorç II el van localitzar Marta Fontanals i Josep Maria Vergès el dia 18 del mateix mes.

2. La campanya d'excavació es va portar a terme entre els dies 28 de febrer i 18 de març del 2016 per un equip d'excavació format per Marta Fontanals, Miquel Guardiola, Patricia Martín i Juan Ignacio Morales, sota la direcció tècnica de Josep Maria Vergès.

1. Situació dels jaciments de Mas d'en Llorç I i II en el context de l'extrem NE de les muntanyes de Prades.

2. Situació

Ambdós sepulcres estan situats en terres de Rojals, dins del terme municipal de Montblanc (Conca de Barberà), als marges del barranc de Mas d'en Llorç (figura 1). De fet, el context d'ambdós és molt similar, tant pel que fa a la ubicació, al peu de les cingleres que delimiten lateralment el barranc, com a les seves característiques estructurals: petites cavitats naturals formades pels espais existents sota o entre grans blocs de pedra despresos del cingle i situats dispersos al llarg del seu peu de mont, sovint formant esbaldregalls.

Mas d'en Llorç I es localitza a 776 msnm, al peu de la cinglera més enlairada del marge esquerre del barranc de Mas d'en Llorç. La mateixa en què se situen els conjunts d'art rupestre de Mas d'en Llorç i el Portell de les Lletres, ubicats uns 500 metres

a l'oest del sepulcre, barranc amunt. Mas d'en Llorç II se situa al marge oposat del barranc, el dret, a 850 msnm, gairebé davant per davant, a uns 300 m de distància, dels conjunts de pintures rupestres esmentats.

En ambdós casos, les zones on se situen els sepulcres foren marginades per construir-hi feixes de conreu, i les cavitats sepulcralcs foren utilitzades com a aixoplucs/refugis en època històrica, cosa que va comportar la destrucció d'una part important dels dipòsits sedimentaris d'edat prehistòrica. Actualment aquestes zones de conreu estan abandonades i han estat colonitzades per la vegetació silvestre, que ha format un bosc.

3. Mas d'en Llorç I

El dipòsit arqueològic de Mas d'en Llorç I

estava a l'interior d'una petita cavitat existent sota un dels grans blocs que s'amunteguen al peu de mont de la cinglera del marge esquerre del barranc de Mas d'en Llorç, procedents del seu desmantellament.

Actualment, la cambra sepulcral mostra

2. Vista general de Mas d'en Llorç I.

una obertura artificial encarada al sud-est. Aquesta obertura fou realitzada des de l'exterior vers l'interior, amb l'objectiu de construir un aixopluc sota el bloc de pedra. Durant aquests treballs, portats a terme molt probablement en les èpoques en què aquestes terres es conreaven, es va accedir a la cambra sepulcral, que fou buidada parcialment per a habilitar un espai on resguardar-se. Aquests treballs comportaren la destrucció de bona part del dipòsit sedimentari d'època prehistòrica. Així mateix, l'ús de la cavitat per animals excavadors (conills, guineus, etc.), tant abans com després de la construcció del refugi, provocà la remoció de part dels sediments.

L'accés original a la cambra sepulcral

3. A la base del bloc de majors dimensions s'observa l'accés a l'aixopluc, excavat en època històrica, i a la seva dreta, a una cota superior, l'esclatxa entre blocs que constituïa l'accés original a la cambra sepulcral.

està situada a l'est. Es tracta d'una petita esclatxa triangular, d'unes dimensions que ben just permeten el pas d'una persona, existent entre dos grans blocs calcaris, el de més dimensions, sota el qual es troba l'espai utilitzat com a cambra sepulcral, i un de dimensions més petites, que es recolza a la muntanya per l'extrem nord-est.

3.1. Estratigrafia

La successió estratigràfica documentada en l'espai usat com a cambra sepulcral (figura 4) consta de cinc nivells, establerts seguint criteris arqueosedimentaris. D'aquests nivells només un, el nivell 4, està relacionat directament amb l'activitat humana en època prehistòrica. Els nivells 1, 2 i 3, foren generats amb posterioritat a l'ús sepulcral de l'espai, relacionats amb l'aprofitament de la cavitat com a refugi per part d'animals, i a l'excavació i ús de l'aixopluc durant el període d'explotació agrícola de la zona en època històrica. El nivell 5 no

4. Imatge del procés d'excavació del nivell 4. L'espai de la cambra en el moment que es diposità el difunt era el que, a la fotografia, s'aprecia entre la superfície que s'està excavant i el sostre. El dipòsit que es pot observar entre la superfície d'excavació i el terra, seccionat per la construcció del refugi, correspon al nivell 5, el nivell de peu de mont sobre el qual es recolzen els blocs de l'esbaldregall.

conté restes arqueològiques i és anterior a les evidències de presència humana documentades. La descripció dels diferents nivells és la següent:

Nivell 1. Remenat superficial. Es localitza principalment a la base de l'aixopluc, amb els gruixos més importants (sempre centimètrics) al peu dels talls deixats per l'excavació del refugi. Es tracta de sediment procedent de l'erosió dels nivells 4 i 5. S'hi han documentat diferents elements de cultura material (indústria lítica, restes òssies i ceràmica), procedents versemblantment del nivell 4, entre els quals cal destacar una punta foliàcia i un petit aixol de pedra polida.

Nivell 2. Restes d'un fogar (cendres i carbons) posterior a la construcció de l'aixopluc i associat probablement al seu ús. Està cobert per sediments del nivell 1. Se situa a l'extrem est de la boca de l'aixopluc, al límit de la zona protegida, al peu del tall deixat per l'excavació del refugi, recolzat

directament sobre sediments del peu de mont (nivell 5).

Nivell 3. Rebliment dels caus excavats als nivells 4 i 5. El reblert prové dels mateixos nivells.

Nivell 4. Sediment bru, orgànic, amb moderat contingut de llims i clastes calcaris comuns de mides centimètriques. Cobreix el nivell 5. Conté les restes d'interès arqueològic.

De nord (part interna, alta) a sud (sector de la boca del refugi, baixa) mostra certes diferències. Al sector nord presenta escassa potència, més contingut orgànic (a causa de les defecacions i orins dels animals que utilitzen la cavitat com a refugi) i està relativament compactat (a causa del trànsit d'animals), mentre que al sud augmenta de potència i es mostra més trit, amb estructura flocular, a causa del desplaçament per gravetat, l'efecte mur i l'absència de compactació per trepig. La seva potència màxima no supera en cap punt els 30 cm. L'efecte del pendent fa que la zona sud concentri totes les restes humanes de més dimensions i la major part dels elements de cultura material, així com grans acumulacions de cargols terrestres de l'espècie *Pomatia elegans* presents a la cavitat per

5. Detall de la posició del fèmur dret, gairebé en contacte amb la paret.

causes naturals.

Nivell 5. Sediment llim argilós de color ataronjat amb abundants clastes calcàries de mides decimètriques. S'interpreta com un nivell de peu de mont relacionat amb els fenòmens d'erosió de la cinglera de Mas d'en Lloret. Està cobert pel nivell 4. Sembla estèril des del punt de vista arqueològic.

3.2. Restes humanes

El conjunt de restes humanes està format per 8 ossos i 3 dents. El grup dels ossos el componen un fèmur dret, dos fragments d'húmer (un terç distal d'un húmer dret, i un terç proximal d'un húmer esquerre), un fragment de diàfisi d'un metacarp, i quatre fragments de costella. Les peces dentals són una incisiva superior i un premolar inferior, ambdós permanents, i un molar decidu.

Tots els elements poden correspondre a un únic individu infantojuvenil. L'estat de conservació de totes les restes, en especial dels ossos, és força dolent, afectats per les condicions tafonòmiques del lloc d'enterrament. No s'han observat condicions patològiques en cap de les restes. La preservació de la metàfisi del cap del fèmur i l'absència de fusió de l'epífisi determina que podria tractar-se d'un individu de menys de 12 anys d'edat (Scheuer & Black, 2000).

3.3. Restes lítiques

Gran part de les restes lítiques s'han localitzat al nivell 4, mentre que les restants, localitzades al nivell 1 (remenat superficial) i 3 (rebliment de caus), també provenen, molt probablement, d'aquest nivell. L'estudi del

material fa pensar que gran part dels elements lítics no tenen relació amb l'episodi sepulcral. La hipòtesi amb què es treballa és que es tracta de materials procedents d'ocupacions realitzades a l'exterior de la cambra, a recer dels grans blocs, que anaren a parar a l'interior per gravetat, a través d'una fissura existent a la base del bloc, situada a la part més elevada de la cavitat.

6. Punta de projectil foliaci que, probablement, fou dipositada junt amb el difunt.

D'una banda, disposem d'una punta de projectil foliaci feta amb sílex (figura 6), elaborada per pressió, i d'un petit aixol de pedra polida, realitzat amb corniana. Per cronologia, basant-nos en la seva tipologia, interpretem que aquests dos elements es relacionen amb l'episodi sepulcral, formant part possiblement dels objectes dipositats junt amb el cadàver.

D'altra banda, tenim un conjunt de 44 restes de sílex (quatre procedents del nivell 1, una del nivell 3 i trenta-nou del nivell 4), totes força patinades, format majoritàriament per restes de talla i fragments distals i proximals de làmines fracturades per flexió. Aquest conjunt sembla el resultat d'activitats de talla *in situ* encaminades a la producció de suports laminars, que pos-

teriorment eren segmentats per flexió amb l'objectiu d'eliminar els extrems proximals, més gruixuts que la resta de l'objecte a causa de la presència del taló i el bulb, i els distals, corbats. La finalitat era conservar el segment mesial, la part més recta i regular tant longitudinalment com transversalment. Atès que aquests trams mesials no estan presents al jaciment (almenys a la zona excavada) plantejem com a hipòtesi que foren transportats fora de l'assentament. En aquest indret, hi restarien gairebé en exclusiva residus de la producció. Cal assenyalar, no obstant, la presència d'una lamineta de dors.

Entre els elements lítics que no podem relacionar directament amb les tasques de producció d'instrumental lític disposem de cinc codolets de quars i quarsita (dos del nivell 1, i tres del nivell 4), de mides inferiors als 4 centímetres, procedents de les formacions de gres del Buntsandstein. Si bé la concreció calcària que els recobreix impedeix veure'n bona part de la superfície, no s'observa cap marca que ens doni informació sobre el seu possible ús. Les fractures observades en quatre dels casos semblen d'origen natural. No obstant, al nivell 4 disposem d'una ascla de quarsita estreta d'un còdol procedent d'aquesta mateixa formació geològica. Desconeixem si es tracta d'una ascla obtinguda intencionalment, el que ens indicaria l'ús de la quarsita com a matèria prima en la producció d'instrumental lític o, si és casual, fruit de l'ús del còdol com a element de percussió.

També s'han recuperat un fragment tabular de corniana, fracturat aparentment pels plans de sedimentació, i dos petits fragments de pissarra.

Els codolets procedents de les formacions del Buntsandstein, així com la corniana i la pissarra, si bé no mostren evidències

de modificació i/o ús antròpics, han estat aportats al jaciment, ja que tan les formacions primàries com secundàries que incorporen aquests materials se situen a cotes inferiors, el que descarta un transport natural per gravetat.

3.4. Ceràmica

S'han recuperat un total de 10 fragments ceràmics, tres procedents del nivell 1 i set del nivell 4. Tots són de petites dimensions i corresponen a fragments de paret de vasos elaborats mitjançant cocció oxidant. No disposem de cap element que permeti determinar les característiques morfològiques dels recipients, i tan sols un d'ells presenta dues petites línies incises paral·leles que poden correspondre a restes de decoració.

També s'han comptabilitzat 7 fragments amorfs de sediment argilós cuit. Plantejem com a hipòtesi que la seva cocció no s'hagi produït de manera intencional, i que formarien part d'algun element, estructura o recobriment que ha patit l'impacte tèrmic accidentalment o per formar part de processos relacionats amb el foc.

En cap d'aquests casos estem en disposició d'establir si la seva presència té o no relació amb l'episodi sepulcral.

3.5. Fauna

A Mas d'en Llorç I disposem de 5 restes òssies pertanyents a fauna, quatre al nivell 1 i una al nivell 4. Els del nivell 1 han estat identificats com una tibia i un húmer pertanyents a un mamífer de talla molt petita, i un fragment de mandíbula i un altre d'os pla, corresponents a mamífers de talla pe-

tita. La resta del nivell 4 és un petrós d'un mamífer de talla petita.

Així mateix, s'han recuperat 12 fragments indeterminats, tres al nivell 1 i nou al nivell 4, dos dels quals fragments d'os esponjós carbonitzats. No es descarta que algun d'aquests fragments indeterminats, inclosos en l'apartat de fauna, siguin restes humanes.

Les restes de mamífers de talla petita i molt petita, les relacionem amb l'ús de la cambra com a refugi de petits carnívors. Els dos fragments d'os esponjós carbonitzats procedents del nivell 4, els relacionem amb restes de fauna procedents d'ocupacions portades a terme a l'exterior de la cambra sepulcral, introduïts en aquesta per gravetat a través d'una fissura. Així doncs, cap de les restes faunístiques recuperades es pot associar a l'episodi sepulcral.

3.6. Datacions

Disposem de dues datacions per al nivell 4 realitzades amb el mètode del C14 AMS, una sobre un fragment del fèmur humà (SMLL-I-N4-37) i l'altra sobre un fragment de carbó vegetal (SMLL-I-N4-91) de l'espècie *Pinus t. sylvestris*. La primera ens data l'episodi sepulcral, mentre que la segona ofereix una data per les ocupacions que, hipotèticament, es portaren a terme a l'exterior de la cambra sepulcral, a recer dels grans blocs calcaris on es troba.

SMLL-I-N4-37 / Beta-455057

Edat radiocarbònica convencional:

4520 ± 30 BP

Calibració a 2 Sigma (95% de probabilitat):

5310-5045 cal BP / 3360-3095 cal BC.

SMLL-I-N4-91 / Beta-484783

Edat radiocarbònica convencional:

7720 ± 30 BP

Calibració a 2 Sigma (95% de probabilitat):
8561-8425 cal BP / 6612-6476 cal BC.

4. Mas d'en Llort II

El sepulcre de Mas d'en Llort II no ha estat objecte d'excavació. Per aquest motiu, les dades que es disposen provenen exclusivament de la documentació realitzada i de les restes recuperades en superfície durant la campanya de prospeccions del 2015.

L'espai usat com a cambra sepulcral és una petita cavitat d'origen natural, generada per l'espai que quedà entre dos grans blocs calcaris, despresos de la cinglera del marge dret del barranc de Mas d'en Llort, recolzats l'un a l'altre (figura 7). La presència de blocs de calcària, d'entre 30-40 cm d'eix llarg, alineats perpendicularment a l'eix longitudinal de la cavitat, dividint en dos l'espai interior, apunta al seu ús com a refugi, probablement en els moments en què es conreaven les terres de Mas d'en Llort.

La resta humana que indicaria l'ús d'aquest espai com a sepulcre es va localitzar a la part més interna de la cavitat, en superfície. El fet de no haver-hi portat a terme tasques d'excavació ens impedeix saber, de moment, si existeix un dipòsit sedimentari associat a l'ús funerari d'aquest espai.

Per a ubicar cronològicament l'ús de la cavitat com a sepulcre disposem d'una datació realitzada sobre un metatars humà del dit 5 de la mà esquerra, recuperat en superfície durant la campanya de prospeccions del 2015.

SMLL-II-N1-1 / Beta-484784

Edat radiocarbònica convencional:

4380 ± 30 BP

7. Vista de l'accés al sepulcre de Mas d'en Llorç II.

**Calibració a 2 Sigma (95% de probabilitat):
5039-4862 cal BP / 3090-2913 cal BC.**

Aquesta datació ens situa l'episodi sepulcral en el Neolític final, el mateix període que el sepulcre de Mas d'en Llorç I. En aquest cas desconexem si es tracta d'un sepulcre individual, com és el cas de Mas d'en Llorç I, o d'un sepulcre col·lectiu, i si s'hi associen o no restes de cultura material dipositades junt amb el difunt o difunts.

El coneixement sobre les característiques i el grau de conservació del dipòsit i del registre arqueològic haurà d'esperar a la realització d'una excavació arqueològica.

5. Discussió

Gran part dels elements recuperats a Mas d'en Llorç I els interpretem com a procedents d'ocupacions portades a terme a l'exterior de la cambra sepulcral, introduïts per gravetat, dins la dinàmica de formació dels dipòsits de vessant. A falta d'una intervenció arqueològica a la zona exterior, que permeti contrastar aquesta hipòtesi, i que aportí dades per discriminar si les restes corresponen a ocupacions realitzades durant un sol període cronològic o durant diversos moments, disposem d'una datació de 8561-8425 cal BP (6612-6476 cal BC). Aquesta datació indica l'existència d'ocupacions humanes durant el Mesolític, un període del qual no es disposava de

cap evidència de poblament a les muntanyes de Prades. A més, la seva proximitat cronològica a la fase freda coneguda com a episodi 8.2 (8200 cal BP), la més llarga i abrupta de l'Holocè, la fan especialment interessant atès que, de moment, marcarien el límit de la presència humana en zona de muntanya prèvia a aquest petit període glacial. Tot sembla indicar que durant el darrer quart del VII mil·lenni aC, la forta caiguda de les temperatures a escala global va provocar el despoblament de moltes zones, fins i tot de l'àmbit mediterrani. Per les dades de què disposem, a partir d'aquell moment i durant gairebé dos mil anys, el poblament a les muntanyes de Prades fou inexistent o testimonial, i no se n'inicia la recuperació fins ben entrat el període Neolític.

La descoberta i l'estudi dels sepulcres de Mas d'en Llord I i II ha permès documentar l'aprofitament, com a tomba, de petites cavitats naturals existents sota o entre els grans blocs calcaris amuntegats al peu de mont de les cingleres del barranc de Mas d'en Llord. Tot i disposar només de dos casos, la relativa sincronia temporal entre ambdós indica que podem estar davant d'una pràctica que, almenys pel que fa a les característiques de l'espai d'inhumació, es relacioni amb el Neolític final, concretament amb el període que va de finals del IV mil·lenni aC a inicis del III mil·lenni aC. Pel que saben fins ara, aquest seria el moment en què es consolida el repoblament humà en zones de muntanya, amb una presència constant i extensa a partir d'aquest període. En aquest sentit, l'existència d'aquest tipus de sepulcre pot ser molt més important, quant al nombre, del que tenim constatat fins ara. El fet que s'utilitzin petites cavitats o fissures situades en esbaldregalls, que en casos com el de Mas d'en Llord I tenen l'espai just per dipositar-hi un cadàver,

fan que siguin molt més difícils de localitzar que les inhumacions realitzades en coves de dimensions més grans. Sense anar més lluny, en el cas de Mas d'en Llord I, si no hagués estat per la construcció de l'aixopluc, que permetia un fàcil accés a la cambra sepulcral i deixava a la vista ossos humans en la secció de l'espai excavat, de ben segur que no l'hauríem localitzat. Nogensmenys, si tenim en compte que, tot i aquesta dificultat, en els dos dies de prospecció que, durant la campanya del 2015, es dedicaren al peu de mont del cingle de Mas d'en Llord (la resta de jornades es prospectà paret de cingle, a la recerca d'art rupestre), tot i no ser sistemàtica a causa de les dificultats per accedir a moltes zones, es localitzaren dos sepulcres, es pot plantejar la hipòtesi que són relativament abundants. Caldria intensificar la recerca en els esbaldregalls i en contextos geomorfològics que donin lloc a cavitats similars per tal de contrastar si es tracta d'un fenomen estès a escala territorial, o si es tracta d'una singularitat de la zona de Mas d'en Llord. També seria molt interessant contrastar si es pot establir una relació amb les zones on es documenten conjunts d'art rupestre o si, per contra, la seva distribució és aleatòria.

La manca de dades sobre el nombre d'individus inhumats a Mas d'en Llord II i a la presència o no d'elements de cultura material dipositats amb el/els cadàver/s fan que no puguem contrastar si hi ha uniformitat en les pràctiques funeràries d'ambdós sepulcres. En el cas de Mas d'en Llord I, l'únic excavat, es tractaria d'un sepulcre individual on es va dipositar el difunt acompanyat d'alguns objectes, siguin pertinences personals i/o ofrenes. El fet de tractar-se d'un sepulcre individual el diferenciaria dels sepulcres en cova documentats en aquest sector de les muntanyes de Prades, com la

cova dels Xaragalls (Vallverdú *et al.*, 2012) o la cova del Buldó (Vilaseca i Iglésies, 1929), per exemple, que en tots els casos han estat interpretats com a inhumacions col·lectives. Ara mateix ens és impossible saber si es tracta d'un cas aïllat, si testimonia un moment d'inhumacions individuals previ a l'eclosió del món de les coves sepulcral col·lectives o si hi conviuen.

La solució a aquestes preguntes depèn d'incrementar el nombre de localitzacions i les dades disponibles sobre aquest tipus de sepulcre i, en gran mesura, a datar sistemàticament mitjançant mètodes radiomètrics, el nombre més gran possible d'individus recuperats a les muntanyes de Prades. Només així disposarem de dades cronològiques fiables, i sabrem si els individus de cadascun dels conjunts de restes humanes procedents de sepulcres col·lectius són sincròniques, com es dona per suposat massa sovint, o si hi ha una barreja diacrònica que no s'ha documentat.

En el marc de les muntanyes de Prades, tot i disposar de nombroses evidències de dipòsits sepulcral, tenim el problema que cap dels individus, a excepció dels de Mas d'en Llorç I i II, i de quatre dels de la cova dels Galls Carboners, disposa de datacions radiocarbòniques. Per a agreujar la situació, en la majoria dels casos és impossible establir una relació directa entre els elements de cultura material i les restes humanes, el que fa difícil i poc fiable la datació a través dels coneguts com a «fòssils directors».

A tall d'exemple d'aquesta problemàtica, disposem, a Mont-ral, del cas de la cova dels Galls Carboners (Vergès *et al.*, 2017). El conjunt de materials d'aquest jaciment prové d'una col·lecció privada, la de Ferran Companys Nadal, afeccionat a l'arqueologia i propietari, en vida, dels terrenys on es troba la cova. Les restes humanes, extre-

tes sense cap mena de metodologia ni documentació arqueològica, s'interpretaren d'entrada com un conjunt sincrònic, que s'atribuí cronològicament, com en altres casos de sepulcres col·lectius sense materials diagnòstics, al calaix de sastre de l'horitzó precampaniforme del III mil·lenni aC. Un cop datats quatre dels individus³ s'ha constatat, d'una banda, que l'episodi d'inhumació col·lectiva correspon al 2n quart del II mil·lenni aC, en plena edat de bronze, i no al III mil·lenni aC, i d'altra, que hi ha almenys un individu que fou inhumat en un moment força anterior, durant el Neolític final, amb una datació gairebé idèntica a la de l'individu de Mas d'en Llorç II.

El camí a seguir en la recerca sobre el món sepulcral a les muntanyes de Prades durant l'Holocè, passa per documentar l'existència de tombes i sepulcres fora de les coves de majors dimensions, conegudes, explorades i freqüentades, majoritàriament, des dels inicis de l'excursionisme i de la pràctica espeleològica, i que sovint han estat excavades o espoliades al llarg del segle xx. I en paral·lel, reestudiar els conjunts procedents d'aquestes intervencions des d'una òptica i amb uns mètodes i unes tècniques actuals, amb especial protagonisme per les datacions radiomètriques de les restes humanes.

3. Aquestes datacions, llevat d'una (3620-3460 cal BP /1670-1510 cal BC), publicada a Vergès *et al.* 2017, són inèdites, realitzades en el marc d'un estudi sobre l'ADN de la població prehistòrica inhumada a la cova dels Galls Carboners (Mont-ral), els resultats del qual està en vies de publicació.

Bibliografia

SHEUER, L.; BLACK, S. (2000): *Developmental Juvenile Osteology*. San Diego, Califòrnia: Elsevier Academic Press.

VALLVERDÚ, J.; LÓPEZ, J. M.; BLAIN, H.-A.; SALADIÉ, P.; UZQUIANO, P.; BISCHOFF, J.; VAQUERO, M. (2012): «El pleistocè de la cova dels Xaragalls», a: BUQUERAS, X.; LLAGOSTERA, J.; SANCHO, M.; SAURA, P. (coord.): *Actes de les terceres jornades sobre el bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades. Les polítiques de conservació del territori i la gestió del medi*. L'Espluga de Francolí: Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet; Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural; Generalitat de Catalunya, p. 242-250.

VERGÈS, J. M.; MUÑOZ-ENCINAR, L.; PEDRO, M.; BARGALLÓ, A.; FONTANALS, M.; MORALES, J. I.; OLLÉ, A.; ALLUÉ, E.; BLAIN, H.-A.; LÓPEZ-GARCÍA, J. M.; LOZANO, M.; MARTÍN, P. (2017): «La cova dels Galls Carboners (Mont-ral, Alt Camp), una cavitat d'inhumació col·lectiva durant l'edat del Bronze», *Butlletí Arqueològic*, V, 38-39: p. 17-43.

VILASECA, S.; IGLÉSIES, J. (1929): «Exploració prehistòrica de l'alta conca del Brugent. La cova del Buldó», *Revista del Centre de Lectura*, X, 192: p. 105-113.

Agraïments

A Joan Pallissé Clofent, propietari del terreny on està ubicat el jaciment de Mas d'en Llorç I, per autoritzar-nos a portar a terme la intervenció arqueològica, i per la seva bona disponibilitat a l'hora de donar-nos suport tant en aquesta com en altres recerques que des de l'IPHES es duen a terme en l'entorn de Rojals.

Al Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació de la Generalitat de Catalunya per autoritzar la realització d'intervencions arqueològiques a la forest Plans i Baridana, on està situat el sepulcre de Mas d'en Llorç II. En especial als membres de la Secció de Boscos i Recursos Forestals dels Serveis Territorials del DARP a Tarragona.

A l'equip del PNIN de Poblet pel seu suport constant, humà i logístic, a la recerca que portem a terme en aquest territori, amb especial esment a l'Anton Vallvey Sanromà, director del PNIN fins a l'any 2017, pel seu ajut incondicional, per l'interès que ha demostrat per la nostra feina i, sobretot, per l'entusiasme que transmet en tot allò que fa.

Els treballs de recerca no haurien estat possibles sense el finançament de l'Ajuntament de Montblanc i del projecte de recerca quadriennal (2014/100574): «Evolució paleoambiental i poblament prehistòric a les conques dels rius Francolí, Gaià, Siurana i rieres del Camp de Tarragona (2014-2017)», del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.